

dr hab. Tomasz Man
Wydział Łalkarski
Akademii Sztuk Teatralnych
im. St. Wyspiańskiego w Krakowie,
Filia we Wrocławiu

Wrocław, 14.08.2020

Recenzja dzieła zgłoszonego i rozprawy
doktorskiej pod tytułem „Doświadczyć niedoświadczonego -
budowanie ról traumatycznych na przykładzie kreacji Eriki w
„Królowej ciast” Beli Pintera w reżyserii Katarzyny Kalwat oraz
Kobiety 3 w „Wojna nie ma w sobie nic z kobiety” Swietłany
Aleksijewicz w reżyserii Krzysztofa Popiołka oraz dorobku
artystycznego i pedagogicznego w związku z postępowaniem o
uzyskanie stopnia doktora w dziedzinie sztuk teatralnych pani
Aleksandry Kolan.

Pani Aleksandra Kolan jest związana z miastem Olsztyn. Od 2011 roku jest aktorką Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie. Od 2017 jest nauczycielem w Studium Aktorskim im. Aleksandra Sewruka przy Teatrze im. Stefana Jaracza w Olsztynie. W Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie skończyła pedagogikę o specjalności animacja społeczno-kulturalna. W 2009 roku uzyskała dyplom aktora dramatu w Policealnym Studium Aktorskim im. Aleksandra Sewruka przy Teatrze im. Stefana Jaracza w Olsztynie.

Pani Aleksandra Kolan brała wzbogaciła swoją wiedzę w zakresie aktorstwa i pedagogiki biorąc udział w wielu warsztatach i kursach m.in.: brała udział w warsztatach aktorskich z zakresu techniki aktorskiej Sanforda Meisnera prowadzonych przez aktora, reżysera i coacha aktorskiego Toma Radcliffa - to doświadczenie

jest wykorzystane w dysertacji. Uczestniczyła w Ogólnopolskim Forum Pedagogów i Pedagożek Teatru w Warszawie. Ukończyła roczny kurs tutoringu organizowanego w ramach programu Teatroteka Szkolna przez Instytut teatralny im. Z. Raszewskiego w Warszawie. Była w Szkole Pedagogów Teatru organizowanej przez Instytut Teatralny im. z. Raszewskiego w Warszawie. Uczestniczyła w warsztatach ze scenopisarstwa prowadzonych przez Jana Zamojskiego w ramach Festiwalu Filozofia Filmowo w Olsztynie.

W teatrze im. Stefana Jaracza w Olsztynie zagrała ponad 20 różnych ról, m.in.: Betsy w „Annie Kareninie” Lwa Tołstoja, Matkę w „Kartotece” Tadeusza Różewicza, Gwen u „Układzie” Eli Kazana, Józię w „Damach i Huzarach” Aleksandra Fredro, Arinę w „Rewizorze” Nikołaja Gogola, Alinę w „Balladynie” Juliusza Słowackiego. Brała udział w ponad 20 czytaniach perfomatycznych. Zagrała w dwóch słuchowiskach Radia Olsztyn. Wystąpiła w filmie „Cicha noc” i serialach „Mam prawo”, „Klan” i „Na wspólnej”. Pani Aleksandra jest autorką publikacji „Zabawa w Teatr – skrypt dla nauczycieli placówek wychowania przedszkolnego w zakresie edukacji teatralnej”. Jest laureatką nagrody Aktorskie Odkrycie Roku 2016. Otrzymała Stypendium Artystyczne Prezydenta Miasta Olsztyna i roczne Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w nauce. Pani Aleksandra Kolan jest osobą bardzo aktywną także na innych polach: jest współzałożycielką i wice-prezesem Stowarzyszenia społeczno-kulturalnego „Niedzielniki” w Olsztynie, tutorką w ramach projektu „Teatroteka szkolna” realizowanych przez Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego w Warszawie. Jest organizatorką i realizatorką projektu „Tolerancja – miejsce dla każdego” realizowanym przez Teatr im. S. Jaracza w Olsztynie w ramach programu Lato w Teatrze Instytutu Teatralnego im. Z. Raszewskiego w Warszawie, również instruktorką zajęć teatralnych „Zabawa w teatr” w olsztyńskich przedszkolach.

Dysertacja złożona przez panią Aleksandrę Kolan jest próbą analizy traumatycznych ról Eriki w sztuce „Królowa ciast” Beli Pintera i Kobiety 3 w „Wojna nie ma w sobie nic z kobiety” Swietłany Aleksijewicz. We wstępie autorka stara się sformułować osobistą definicję aktorstwa, korzystając z własnego doświadczenia teatralnego i przytaczając słowa Gustawa Houlubka czy Krystiana

Lupy. Wstęp zawiera również refleksje dotyczące edukacji aktorskiej. Pierwszy rozdział pracy doktorskiej to wyjaśnienie terminu „trauma”. Możemy poznać naukowe opisy prawdziwych stanów i objawów traumatycznych i jak destrukcyjny mają wpływ na osobiste życie człowieka. Ten rozdział ma charakter teoretyczny i badawczy, w którym autorka wykorzystała prace uznanych psychologów, którzy zajmowali się tym tematem. Jest to rozdział, w którym też został nam przybliżony problem zagrania roli postaci nacechowanych traumatycznym doświadczeniem, a którego to doświadczenia aktorka nie doświadczyła.

Drugi rozdział pod tytułem „Moja droga do Eriki” dotyczy bardzo osobistej, wewnętrznej pracy nad rolą, którą podjęła się zagrać aktorka w „Królowej ciast” Beli Pintera w reżyserii Katarzyny Kalwat, której premiera odbyła się w 2012 roku. Jest to swoiste studium psychologiczne postaci Eriki. Temat przemocy w rodzinie zapisany w sztuce Beli Pintera wymagał od aktorki zbadania wzorców takich zachowań i próbę pokazania ich na scenie. Aktorka stara się przybliżyć przygotowania psychologiczne, emocjonalne jakie poczyniła, żeby jak najlepiej zagrać rolę Eriki. Czytała dużo pamiętników, reportaży, artykułów o agresji w rodzinach. Bardzo trudnym zadaniem było zagranie przez aktorkę siedmioletniej dziewczynki. Ale wraz z reżyserką znalazły sposób, który pozwolił oddać wiarygodną postać. Istotną rolę w budowaniu roli były przeprowadzone przez choreografa Rafała Urbackiego improwizacje. Ważną częścią pracy nad rolą Eriki były inspiracje zaczerpnięte z filmu „Kleś” Lanthimosa, a zaproponowane do obejrzenia przez reżyserkę. W celu lepszego zrozumienia odgrywanej przez siebie postaci Aleksandra Kolan posłużyła się techniką wizualizacji, czyli wyobrażała sobie jak mógł wyglądać dzień jej bohaterki i jak się zachowywała. Rola Eriki, jak można się domyślać z opisu, była bardzo dużym wezwaniem psychologicznym i warsztatowym dla aktorki, z którego wywiązała się znakomicie, co widać na zarejestrowanym spektaklu.

Trzeci rozdział dysertacji to analiza roli Kobiety 3 - Traktorzystki w spektaklu „Wojna nie ma nic z kobiety” Swietłana Aleksijewicz w reżyserii Krzysztofa Popiołka z 2015 roku. Na początku rozdziału autorka opisuje swoje refleksje na temat książki „Wojna nie ma nic z kobiety” noblistki Swietłany Aleksijewicz.

Dowiadujemy się jak ważna była praca nad adaptacją tego znakomitego artystycznego reportażu. Poznajemy kulisy jak powstawał scenariusz, jak wielkie poruszenie i wzruszenie wywołała książka wśród pozostałych aktorek i jak trudno było wybrać te fragmenty, które weszły do spektaklu. Postać, którą odgrywała Aleksandra Kolan, była brutalnie zgwałcona przez kilku mężczyzn w trakcie służby. To dramatyczne zdarzenie doprowadziło bohaterkę do nieuleczalnej traumy, a w konsekwencji do zespołu stresu pourazowego. Aktorka proponowała reżyserowi monolog złożony z „poszarpanych” fragmentów opisujących „noc gwałtu”. To najważniejsza sytuacja dramaturgiczna w rozwoju postaci Kobiety 3 stąd też zaangażowanie w konstruowanie przez aktorkę własnej wypowiedzi okazało się trafne i dotkliwe. Inspiracją do tworzenia „wewnętrznego świata” dla roli Kobiety 3 były ponadto bardzo osobiste rodzinne historie aktorki. Słuchanie naocznych świadków koszmaru wojny, a zwłaszcza, co wyróżniła autorka w pracy, rozmowy z babcią. Przygotowując się do roli czytała relacje gwałconych kobiet, „analizowała samo ciało kobiety i naruszenie jego granic.” Artystka powróciła, podobnie jak w przypadku roli Eriki, do technik wizualizacji oraz wykorzystywała ćwiczenia, które poznała podczas lektury książki Levine’a „Uleczyć traumę. 12 - stopniowy program przywracania mądrości swojego ciała.” Ciekawy jest fragment opisujący pracę na scenie. Jak podkreśla Aleksandra Kolan, reżyser dał aktorkom ogromną wolność w tworzeniu sytuacji scenicznych. Istotną cechą tego spektaklu była gra zespołowa, kobiet, które opowiadają o wojnie, którą stworzyli mężczyźni, i którzy wykorzystywali swoją siłę, żeby wykorzystywać kobiety. Na scenie aktorka starała się znaleźć rekwizyt, który by pomógł jej zagrać tę rolę. Okazała się to szpula magnetofonowa, która była, jak pisze autorka „niemym komentarem opowieści”. Kolejną techniką, która pomaga Aleksandrze Kolan w budowaniu roli jest metoda ustawień systemowych Berta Hellingera. Okazało się, że za pomocą ustawień rodzinnych aktorka odkryła bardzo podobną historię.

W czwartym rozdziale autorka stawia zasadnicze pytanie aktorskie jak zagrać coś czego się nie doświadczyło. Przekazać emocje osoby, która jest po traumie, kiedy się traumy nie doświadczyło. Jak budować rolę traumatyczną? Jak ją pokazać na

scenie tak żeby widzowie mogli uwierzyć, że odgrywana postać jest naprawdę w ciężkiej traumie. Te pytania postawiła sobie Aleksandra Kolan. Chcąc znaleźć odpowiedź cytuje zdanie Krystiana Lupy, który sądzi, że nie ma jednej metody, jak pisze - „zamiast zasad lepiej kierować się „płynną masą wrażliwości”. Autorka stawia na „wewnętrzną i osobistą” drogę do budowania postaci. Na rzetelnie poznanie tematu sztuki i poruszonego problemu. Namawia do jak najgłębszego „wgryzienia” się w psychikę odgrywanych ról i wyciągnięcie konkretnych, scenicznych wniosków. W podsumowaniu czytamy, że właśnie te dwie bardzo trudne nacechowane traumami role miały ogromny wpływ na aktorski rozwój Aleksandry Kolan.

Dysertacja „Doświadczyć niedoświadczonego - budowanie ról traumatycznych na przykładzie kreacji Eriki w „Królowej ciast” Beli Pintera w reżyserii Katarzyny Kalwat oraz Kobiety 3 w „Wojna nie ma w sobie nic z kobiety” Swietłany Aleksijewicz w reżyserii Krzysztofa Popiołka” jest niezwykle ciekawym i inspirującym przykładem podróży poznawczej jaką odbyła aktorka w celu pogłębienia swojej pracy scenicznej. Wewnętrzny, niemalże intymny, na pewno osobisty wywód autorki powoduje, że praca staje się bliska i do bólu uczciwa. Przytoczona naukowa bibliografia pokazuje, że autorka poznała bardzo dobrze podjęty temat. Psychologiczny ton dysertacji pokazuje, że pani Aleksandra Kolan przywiązuje dużą wagę do zagłębiania się w „niezmierzoną psychikę człowieka”, idąc za tytułem, „doświadczenia niedoświadczonego”. Praca może być pomocna dla studentów aktorstwa, jako przykład przygotowywania się do powierzonych ról.

Z przekonaniem stwierdzam, że praca doktorska Pani Aleksandry Kolano raz jej osiągnięcia artystyczne i pedagogiczne spełniają wymagania art. 16 Ustawy z dnia 14.02. 2003 z późniejszymi uzupełnieniami i wnioskuję dopuszczenie do kolejnych etapów postępowania o uzyskanie stopnia doktora w dziedzinie sztuk teatralnych.

Tomasz Man